

DİGƏR SAHƏLƏR

Oqtay Abbasov
ADU

MÜƏLLİM HAZIRLIĞI MİLLİ DƏYƏRLƏR KONTEKSTİNDƏ

Açar sözlər: müəllim hazırlığı, milli dəyər, ana dili, elmi əsas

Keyword: training of teacher, national merit, native language, scientific basis

Ключевые слова: подготовка учителя, национальное достоинство, родной язык, научная основа

Azərbaycan xalqının milli dəyərləri zəngindir. Bu dəyərlər təbiət, cəmiyyət və təfəkkür hadisələri ilə bağlı olan bütün sahələri əhatə edir: Dəyərlərdən ailədə, uşaq bağçalarında, ümumtəhsil məktəblərində, peşə-ixtisas təhsili verən tədris müəssisələrində, istehsalatda və s. bir təsi vasitəsi kimi istifadə etmək olar.

Pedaqoji kadr hazırlığında məsələnin aşağıdakı səciyyəvi cəhətləri üzə çıxır:

1. Müəllim olmağa hazırlaşan tələbələrin özləri də gənclərdir. Deməli, onlarla iş apararkən gəncliyə xas xüsusiyyətlər nəzərə alınmalıdır. Əks halda, aparılan işin faydası ya heç olmayacaq, ya da gozləniləndən aşağı olacaq.

2. Müəllim təkcə öz həyatı, ailəsi üçün məsuliyyət daşıyan bir adam deyil. O, ölkənin strateji məqsədlərindən ən mühümünü həyata keçirən mütəxəssisdir. Bu baxımdan professor Ə.Ağayevin qoyduğu suallar indi həm də müəllim hazırlığı üçün olduqca aktualdır: "...Görəsən müstəqil addımlar atacaq gənclər həyatı - insanı qiymətləndirməyi bacaracaqlarmı? Onların həyat ideali, vətəndaşlıq ideali nədən ibarətdir? Onlar mənəvi keyfiyyətlərə, mənəvi mədəniyyətə necə yiyələnmişlər?" [1, s.10]

Bu suallar pedaqoji kadr hazırlığı üçün bir də ona görə aktualdır ki, sabah-müəllim kimi fəaliyyət göstərərək onlar müxtəlif yaşlı şagirdlərlə, həm kiçik məktəblilərlə, həm də yeniyetmə və gənclərlə iş aparacaqlar. Lakin müəllimin işi bununla məhdudlaşmır. Müəllim valideynlərlə sıx əlaqədə fəaliyyət göstərməlidir. Bu isə o deməkdir ki, bəzən müəllim özündən yaşlı adamlarla görüşməli, onlara müxəlif məsələlərlə bağlı yol göstərməli, məsləhət verməlidir.

3. Bu da məlumdur ki, müəllim ömrünün axırına kimi ancaq dərslər demir. Bacarığından, işə münasibətindən asılı olaraq təhsilin müxtəlif pillələrinin idarə olunmasına irəli çəkilən rəhbər kadrlar da müəllimlər arasından seçilir. Təsədüfi deyil ki, rəhbər məktəb işçisinin müəyyənləşdirilməsinə verilən əsas tələblərdən biri onun məhz ali pedaqoji təhsilli olmasıdır. Deməli, bu gün ali pedaqoji təhsil alan tələbənin nə vaxtsa təhsilin idarə olunmasında iştirak edəcəyi ehtimalı da az deyil. Bu isə müəllimdən daha yeni keyfiyyətlər tələb edir. Həmin keyfiyyətlərin bünövrəsi harada qoyulmalıdır? - sualının məntiqi cavabı isə belədir: Tələbənin

pedaqoji təhsil aldığı ali məktəbdə! Yəni müəllim hazırlığında milli dəyərlərdən istifadə prosesində həmin cəhət də lazımı şəkildə nəzərə alınmalıdır.

Təlim prosesindən götürülmüş misallar əsasında fikrimizi davam etdirək. Budur, məşğələ gedir. Sükutu lövhənin qarşısında tapşırığı izah edən tələbə pozur. Birdən... Birdən pıçılı eşidilir. Müəllim yoldaşının izahına mane olan arxa cərgədə əyləşmiş tələbəni ayağa qaldırır: - Yoldaşının danışıqına əlavən var? – deyər soruşur. Varsa, buyur.

Müəllim yaxşı bilir ki, ayağa qaldırdığı tələbənin heç bir əlavəsi yoxdur. Sadəcə olaraq o, tapşırığı izah edən yoldaşının danışıqına qulaq asmır. Az keçmiş tələbə də bunu təsdiq edir, - yox, müəllim, əlavəm yoxdur. Söz soruşurdum...

Müəllim tələbəyə təklif edir ki, əyləşsin. Tapşırığı yerinə yetirən tələbə sözünü davam etdirir. O, fikirlərini tamamladıqdan sonra müzakirə başlayır. Müəllim tələbələrə öz fikirlərini əsaslandırmağı tələb edir. Yeri gələndə müzakirəyə qoşulan müəllim çalışır ki, heç kəs onun dediklərini ehkam kimi, müzakirəsiz qəbul etməsin. Auditoriyada iki nəfərin eyni vaxtda danışdığını görən müəllim firsətdən istifadə edərək, guya, təsadüfən soruşur: - Kim opera, balet, dram tamaşalarına baxıb?

Ani sükut çökür. Tələbələr çaşqınlıqla gah bir-birlərinə, gah da müəllimə baxırlar. Bir neçə tələbə müəllimin sualına müsbət cavab verərək tamaşalara baxdıqlarını bildirir.

Müəllim tələbələri dinlədikdən sonra yenə onları təəccübləndirən bir sual verir: - Siz özünüz, xoşunuza gələn epizodları, xanəndələrin gözəl səsinə, aktyorların hərəkətlərini necə rəğbətləndirirsiniz? Hisslərinizi necə ifadə edirsiniz?

Tələbələrə birinin “əl çalmaqla alqışlayırıq” cavabını digərləri də təsdiqləyir.

Müəllim: - Bəli, belədir, - deyir, - amma ötən əsrin əvvəllərində belə deyildi... (müəllim qəsdən danışıqına fasilə verir).

Yerdən bir tələbə soruşur: - Bəs necə edirdilər? Tamaşaçılar xanəndələri, aktyorları alqışlamırdılar?

Müəllim azacıq fasilə verdikdən sonra sözünə davam edir: - Edirdilər. Amma necə? Bax, bu, maraqlıdır. Tamaşaçılar bilet alarkən onlara biletlə birlikdə təxminən şagird dəftərinin bir vərəqi boyda karton kağız da verilmirdi. Tamaşaçılar xoşları gələn epizodları, aktyorların, xanəndələrin çıxışlarını həmin vərəqi yuxarı qaldırmaqla, onlara mane olmadan, digərlərin fikirlərini yayındırmadan öz hissələrini bildirir, razı qaldıqlarını çatdırırdılar.

Müəllim yenidən tələbələrə müraciət edir: - Sizcə, nə üçün ötən əsrin əvvəllərində tamaşaçılar öz razılıqlarını çatdırmaq üçün məhz bu üsuldan istifadə edirdilər? Nə üçün əl çalmaqla aktyora, xanəndəyə rəğbətini çatdırmaq qəbul olunmurdu?

Müəllim az öncə məşğələnin gedişinə öz danışıqı ilə qrup yoldaşının sözünü kəsən tələbəyə müraciət edir.

Tələbə fikrini bildirir. Digər tələbələrin də fikirləri dinlənir. Müəllim yeri gəldikcə müzakirəyə qoşulur. Birlikdə çıxarılan nəticə bu olur ki, ötən əsrin əvvəllərindəki “alqışlama üsulu” indikindən qat-qat yaxşı olub. Ona görə ki, belədə tamaşa zalında əlavə səs-küy yaranmır. Digər tərəfdən, tamaşaçılar bir-birlərinə, o cümlədən, xanəndəyə, aktyora mane olmur.

Müəllim davam edərək bildirir ki, bu fakt dəyərli ədəbiyyatşünas alim, professor Rəfael Hüseynovun apardığı tədqiqatların nəticəsində məlum olmuşdur. Maraqlananlar, əlavə məlumat almaq istəyənlər alimin yaradıcılığına müraciət edə bilərlər.

Azərbaycan musiqisinin, səhnə mədəniyyətinin belə yüksək zirvədə durmasının nəticəsidir ki, deyən müəllim əlavə edir:- dünyanın bir çox görkəmli şəxsiyyətləri bizim mədəniyyəti yüksək qiymətləndiriblər. Sənətşünaslıq doktoru, professor Viktor Mixayloviç Belyayev Azərbaycan musiqisi ilə bağlı 25 əsərin müəlifidir [2, s.42]. Amma gətirdiyim misal daha önəmli bir məsələ ilə - insanlardan bir-birlərinə, danışanın sözüne, fikrinə hörmətlə yanaşmağın unikal nümunəsini verən milli dəyərlərimizlə bağlıdır.

Gətirilən bu misal göstərir ki, milli dəyərlərin müəllim hazırlığında müstəsna rolu vardır.

Qeyd edilənlərdən belə bir nəticə çıxır ki, milli dəyərlərin seçilməsində müəyyən prinsiplərin gözlənilməsi vacibdir. Fəaliyyətdə prinsiplərə əsaslanmaq daha səmərəli nəticə almağa kömək edir. Milli dəyərlərdən istifadənin nəticəsi onların məzmunu ilə sıx bağlıdır.

Milli dəyərləri məzmununa görə 2 yerə bölmək olar. Tarix etibarını ilə milli dəyərlərin qruplaşdırılması da iki istiqamətdə aparılır. Birinci qrupa İslamaqədərki mənəvi dəyərlər aiddir. Yeri gəlmişkən, qeyd edək ki, Azərbaycanın maddi-mənəvi mədəniyyət tarixinin dəyərli tədqiqatçılarından olan E.Əlibəyzadə “Azərbaycan xalqının mənəvi mədəniyyət tarixi” [3] adlı əsərində bu bölgünü əsaslandırır. Araşdırmalar Azərbaycan xalqının mənəvi dəyərlərini bu istiqamətdə nəzərdən keçirməyin elmi və siyasi cəhətdən faydalı olduğunu sübut edir; tarixən formalaşan milli dəyərlərin İslamdan əvvəlki inkişafının nəzərə alınması həmin dəyərlərin daha ətraflı öyrənilməsinə imkan verir.

Digər tərəfdən, Azərbaycan xalqı İslama qədər böyük bir sivilizasiya yolu keçmişdir. Bunun nəticəsidir ki, xalqımız bəşəri xidmətləri olan şəxsiyyətlər yetişdirmiş, indi də dünyanı heyrətə gətirən incəsənət əsərlərinin, memarlıq abidələrinin, musiqinin və s. müəllifi kimi tanınmışdır. Bu tarixi əlaqəni, varisliyi dərk etmədən, onun öyrənilməsi üzrə sistemli iş aparmadan hər hansı istənilən bir vasitənin, o cümlədən milli dəyərlərin, arzuolunan nəticə verəcəyinə ümid bağlamaq olmaz.

Tamamilə yeni dini ideologiyaya keçənəqədərki tarix İslamdan sonrakı tarixdən daha qədim olması ilə seçilir. Bu qədimlik yaranan milli dəyərlərin mahiyyətcə daha kamil olmasını əsaslandırır. Digər tərəfdən, artıq elmi şəkildə sübut olunmuşdur ki, hər hansı konkret xalqın, millətin indisi onun əcdadları tərəfindən formalaşdırılmış dəyərlər əsasında yaranıb inkişaf edir. Bu dəyərlərə istinad etmədən inkişaf mümkün deyil.

Yetmiş il ərzində millətləri əsarətdə saxlamış sovet imperiyasının siyasətində milli dəyərlərin vəhdətdə təsirinin millət üçün birləşdirici, imperiyanın özü üçün dağıdıcı gücü ciddi cəhdlə nəzərə alınmış; həyata keçirilən siyasət zahiri bir görüntü yaratmaqla, guya, SSRİ-də yaşayan hətta ən azsaylı xalqların da milli dəyərlərinə saygılı münasibətin mövcud olduğu təsəvvürü formalaşdırmağa çalışmış. Müxtəlif millətlərlə bağlı festivalların, sərgilərin, onların nailiyyətlərini əks etdirən məşhur “dekada”ların təşkili bu illuziyanın həqiqət kimi təqdim olunmasına

hesablanıb. Əslində isə millətlərin mənəvi ruhunu, iradəsini, əzmkarlığını, xarakterini formalaşdıran dəyərlərin tədricən unudulması üçün o dövrün verdiyi bütün imkanlardan istifadə olunub.

Bununla bağlı istənilən qədər misal göstərmək mümkündür. Lakin fikrimi dillə bağlı faktlara yönəltməklə kifayətlənirəm. Nə üçün məhz dillə bağlı faktları qabartmağı faydalı sayıram? İlk növbədə ona görə ki, dil milli dəyərlərin ən qiymətlisidir. İkinci, dildə həm də digər milli dəyərlər toplanıb, qorunur. Sonra, dil millətin mövcud dəyərlərinin toplum halında gələcək nəsllərə çatdırılmasının bir vasitəsidir. Təsədüfi deyil ki, dünyanın bu məsələ ilə bağlı fikir söyləmiş bütün mütərrəqi şəxsiyyətləri millətin mövcudluğunun dildən ayrı mümkün olmadığını təsdiqləyirlər. Dil varsa, millət var. Dil yoxdursa millət də mövcud deyil.

Dilin millətin mövcudluğunda rolu o dərəcədə böyükdür ki, bəzən millətin mövcud olmadığı bir şəraitdə də dil uzun müddət özünü qoruyub saxlaya bilər. Dil və millət münasibəti təbiətdəki kök və gövdə münasibəti ilə müqayisə oluna bilər; kökün məhvi gövdənin şəksiz ölümü deməkdir. Amma kökün gövdəsiz də varlığı, mövcudluğunu davam etdirməsi mümkündür.

Təsədüfi deyil ki, heç bir imperiya, əgər xalq öz milli dəyərlərinə sədaqətli-dirsə, onun dilini öldürə bilmir. İmperiyanın dilini qəbul etdirmək, hər hansı milləti bu dildə danışmağa məcbur etmək olar, lakin həmin xalqın dilini öldürmək mümkün deyil. Özünüqoruma, özünütənzimləmə və özünütəzələmə instinkti heç bir başqa varlıqda dildə olduğu qədər güclü deyil. Millətin özünəməxsus toponomlərinin minillər ərzində çox cüzi dəyişikliklə qorunub saxlanması, yad dillərdən qəbul etdirilmiş adların, bütövlükdə sözlərin çox sürətlə Azərbaycan dilinin başlıca qanununa-ahəng qanununa uyğun şəkildə dəyişməsi deyilənlərə aydın sübutdur.

Müəllim hazırlığı üzrə aparılan işlərin böyük əksəriyyəti dil vasitəsi ilə həyata keçirilir. Lakin cəmiyyətdə başqa dillərin öyrənilməsinə yaranan kortəbii maraq doğma dilin böyük əhəmiyyətinin lazımcına dərk olunmaması ilə nəticələnir. Şübhəsiz, sabahın müəllimi olacaq bu günkü tələbələrlə işdə bu “maraq” ciddi şəkildə nəzərə alınmalıdır ki, onlar pedaqoji fəaliyyətdə öz şagirdlərinin qəlbində ana dilinə düzgün münasibət yarada bilsinlər.

Sovet dönəmində rus dilinə üstün münasibətin mənbəyi də milli dilləri sıradan çıxarmaqla həmin dillərdə əsrlər boyu öz arzu və istəklərini ifadə etmiş, mənəvi dəyərlərini qorumağa müvəffəq olmuş millətləri məhv etməyə yönəldilmiş siyasət olmuşdur.

İmperiya üçün xarakterik olan bu siyasətin tarixi qədimlərə gedib çıxır və müstəmləkəçi ölkələrin hamısının siyasətindən qırmızı xətlə keçir. Ərəb işğalı bu faktı ümumiləşdirmək üçün yaxşı bir misaldır. Böyük mütəfəkkir M.F.Axundzadə ərəb istilasının Azərbaycan xalqının başına gətirdiyi fəlakətlərdən bəhs edərək yazır: “Ərəblər bizim min illik sərvətlərimizi yıxdılar, şən və şöhrətimizi bərhad etdilər, vətənimizi elə xarabdan da xarab etdilər ki, bu günə kimi abad etmək mümkün olmayıbdır... Bu qövmdən bizə elə müsibətlər gəlmişdir ki, bəsirət sahibi olan adam onları danıdıqca ağlar” [4, s.289].

Yazılanlar belə bir qənaətə gəlməyə əsas verir ki, milli dəyərlərdən müəllim hazırlığında səmərəli istifadə olunmalıdır.

Mövzunun aktuallığı: Dünyada gedən qloballaşma xalqların və millətlərin özünəməxsuslu üçün real təhdiddir. Pedaqoji kadr hazırlığında milli dəyərlərdən istifadə etməklə təhlükəyə qarşı uzunmüddətli və davamlı bir vasitə əldə edər, həm də müəllim müəllim hazırlığının səmərəsini artırma bilərik.

Məqalənin praktik əhəmiyyəti: Buradakı fikirlərdən müəllim hazırlığında, bakalavr, magistr təhsilində və tədqiqatlarda istifadə oluna bilər.

Ədəbiyyat

1.Ə.Ağayev, Həyatın astanasında. Bakı: Maarif, 1983

2.Ə.Dağlı, Ozan Qaravəli. Bakı: “MBM” mətbəəsi.2006

3.E.Əlibəyza, Azərbaycan xalqının mənəvi mədəniyyət tarixi. Bakı: Gənclik,1998

4.M.F.Axundzadə, Bədii və fəlsəfi əsərləri. Bakı:1987

Summary

Training of teachers in the context of national merit

The article refers to the use of national merit in teacher training. It is noted that the use of national merit improves the result of teacher training. And also in the article the importance of the native language as a national dignity is considered and this fact is justified in the training of teachers.

Резюме

Подготовка учителей в контексте национальных достоинств

В статье говорится об использовании национальных достоинств при подготовке учителей. Отмечается, что использование национальных достоинств улучшает результат подготовки учителя. А также в статье рассматривается значимость родного языка, как национальное достоинство и этот факт обосновывается при подготовке учителя.

*Rəyçi: ped.f.d., dos. V.Bəşirov
ADU-nun Pedaqogika kafedrasının
16.03.2017-ci il tarixli iclasının
07 sayılı protokolundan çıxarış.*

Daxil olma tarixi: 05.04.2017